

SPREUKEN

Inleiding deel 2

De aard, waarde en juiste uitleg van
Bijbelse wijsheid

GELEZEN UIT

Herziene Statenvertaling

BELUISTER OF BEKIJK

versvoorvers.org/spreuken/inleiding-deel-2

BELUISTER OF BEKIJK

Inhoud

1	Spreuken als praktische raad voor het leven	4 min	4
2	Spreuken thematisch bestuderen	2 min	5
3	Wijsheid als gave en opdracht van God	5 min	6
4	Het verschil tussen kennis en wijsheid	3 min	9
5	Wijze doelen beginnen met ontzag voor God	3 min	10
6	Wijsheid als morele en geestelijke maatstaf	4 min	12
7	Wijsheid als middel van Gods leiding	3 min	14
8	Wijsheid is kostbaarder dan rijkdom	3 min	15
9	Wijsheid en dwaasheid als vrouwen verbeeld	3 min	17
10	Christus als hoogste uitdrukking van wijsheid	2 min	18
11	Spreuken zijn wijsheid, geen geboden	5 min	20
12	Spreuken zijn geen onvoorwaardelijke beloften	2 min	22
13	Opvoeding biedt richting, geen garantie	3 min	23
14	Wijsheid door opmerkzame waarneming	2 min	25

15	Lessen van de mier en de akker	3 min	26
16	Agur leert wijsheid van kleine dieren	2 min	28
17	Waarnemingen van de menselijke natuur	2 min	29
18	Afzondering en Salomo's mensenkennis	2 min	30
19	Verborgen motieven en koopgedrag	3 min	31
20	Geweten, paranoia en vleierij	3 min	33
21	Gods kenmerkende voorzienigheid	2 min	34
22	Gulheid, zegen en bescherming van zwakken	3 min	36
23	Natuurlijke gevolgen van wijze keuzes	3 min	38
	Om verder te lezen		40

1

Spreuken als praktische raad voor het leven

Toen ik op de middelbare school zat, was er een jongeman die volgens mij een jaar jonger was dan ik. Misschien zat hij bij mij in de klas. Het was in de tijd van de Jezusbeweging en veel hippies kwamen tot geloof. Hij was niet alleen een jongen van het hippietype geweest, maar had ook veel lsd gebruikt. Zijn verstand verkeerde niet meer in de oorspronkelijke toestand, om het zo maar te zeggen. Mensen noemden hem zelfs Gekke Eddie, omdat hij stapelgek was.

Toen kwam hij tot geloof. Net als veel andere mensen die vanuit de drugscultuur tot geloof kwamen, werd hij een bijzonder ijverige bekeerling. Hij vatte het plan op om het boek Spreuken te bestuderen en Spreuken uit zijn hoofd te leren. Niet het hele boek, maar hij leerde veel spreuken uit zijn hoofd. Toen ik negentien was, ging ik met een klein team naar Duitsland en hij ging met ons mee. Hij was niet meer gek. Zijn verstand was genezen. Hij was nog steeds een nogal onvolwassen jongen, maar hij bezat veel wijsheid.

Wat ik me van Eddie herinner, is dat hij, nadat hij een tijdlang gelovig was geweest, in bijna elke situatie waarin een spreuk van toepassing was, een spreuk aanhaalde. En in bijna elke situatie is er wel een van toepassing. Spreuken behandelt zoveel praktische terreinen van het leven dat je erop kon rekenen. Telkens wanneer we als team overlegden, plannen maakten of iets anders deden, haalde hij altijd iets toepasselijks uit Spreuken aan. Hoewel ik veel van Spreuken hield, kende ik het boek destijds niet zo goed als hij. Het maakte werkelijk indruk op me hoe weinig zaken in het praktische leven er zijn waarover de Bijbel niets zegt.

Toen ik pas in de bediening stond — ik ging op mijn zestiende de bediening in — was ik niet alleen jong, maar ook onervaren. Ik had een tamelijk beschermd leven geleid. Ik kwam niet uit de drugscultuur. Mijn ouders hadden mij bepaalde soorten films niet laten zien en ik was opgegroeid in de jeugdgroep van een baptistengemeente. Als jonge leraar wist ik dat ik niet veel wist. Ik wilde mensen vooral geen raad geven over dingen

in hun leven. Ten eerste dacht ik in die tijd dat je misschien een speciale beroepsopleiding nodig had om counselor te kunnen zijn. Anders moest je op zijn minst oud en wijs zijn en de nodige ervaring hebben. Geen van beide gold voor mij.

Maar ik merkte dat mensen mij toch om raad kwamen vragen. Want ook al was ik pas zestien, zij waren dat ook, of misschien waren ze zelfs jonger. Ik herinner me dat ik tegen mensen zei: ‘Kom niet bij mij om raad. Ik weet niets. Ik ben zelf nog aan het leren. Ik ben nog maar een kind.’ Maar toch kwamen mensen naar me toe en vertelden me over hun problemen. Het was mij dan duidelijk dat wat hun moeilijkheden bezorgde, voortkwam uit het veronachtzamen van een waarheid die duidelijk in de Bijbel stond. Ik kende de Bijbel in elk geval goed genoeg om te weten dat die juist inging op datgene waarover ze spraken.

In de loop der jaren is dit heel vaak gebeurd. Ik weet zeker dat in de veertig jaar dat ik in de bediening sta, honderden mensen tegen mijn zin in bij me zijn gekomen voor advies. Ik heb mezelf nooit echt als counselor aangeprezen en die rol trekt me ook niet bepaald aan. Toch denk ik niet dat er veel mensen bij mij zijn gekomen met een bepaald soort probleem dat niet rechtstreeks vanuit de Schrift behandeld kon worden, en in veel gevallen vanuit Spreuken. De raad van God in Spreuken is behoorlijk grondig.

2

Spreuken thematisch bestuderen

We gaan verder met onze inleiding op het boek Spreuken. Tijdens deze inleiding zullen we heel wat afzonderlijke spreuken bekijken om verschillende dingen over het boek toe te lichten. Uiteindelijk zullen we het boek zelf doornemen, maar niet zozeer hoofdstuk voor hoofdstuk als wel onderwerp voor onderwerp, omdat mij dat de meest redelijke manier lijkt om Spreuken te behandelen.

Spreuken is een van die boeken waarin een hoofdstuk van eenendertig verzen misschien twee verzen over hetzelfde onderwerp bevat, als het er al twee zijn, terwijl de overige negenentwintig verzen verschillende onderwerpen behandelen. Maar die twee verzen over dat ene onderwerp sluiten aan bij enkele andere verzen over

hetzelfde onderwerp, een paar hoofdstukken verderop, en nog een aantal verzen weer een paar hoofdstukken later. Alles bij elkaar nemen wat Spreuken over een bepaald onderwerp zegt, is altijd mijn voorkeursmethode geweest om het boek Spreuken te bestuderen, of in elk geval om het te onderwijzen.

Ik wil graag dat je naar de aantekeningen kijkt. We gaan het hebben over de rol van wijsheid in het geestelijke leven. In onze vorige lezing spraken we over wijsheidsliteratuur als genre binnen de Hebreeuwse canon van de Schrift, en ook in de niet-canonieke boeken, de apocriefen. Weet iedereen wat de woorden ‘canon’ en ‘canoniek’ betekenen? De canon is de goedgekeurde lijst van boeken die tot de Bijbel behoren. Een canoniek boek is uiteraard een boek dat tot de canon van de Schrift behoort. Er bestaan dus canonieke en niet-canonieke boeken met wijsheidsliteratuur. Die laatste categorie wordt apocrief genoemd. We spraken over die categorie literatuur. Nu gaan we het hebben over wijsheid zelf, zoals die in Spreuken aan ons wordt voorgesteld. Spreuken is namelijk niet alleen een goed voorbeeld van wijsheidsliteratuur, maar wijsheid is ook het voornaamste onderwerp dat er wordt besproken. Met andere woorden, het is niet alleen een boek met wijze uitspraken, want veel van die wijze uitspraken gaan over wijsheid zelf. Het richt zich op de waarde van wijsheid. In hoofdstuk 8 wordt Wijsheid uiteraard als een vrouw voorgesteld en houdt zij een zeer verheven lofrede op zichzelf. Daarmee legt Salomo haar zijn eigen lof voor Wijsheid in de mond, zoals hij een vrouw zou prijzen die hij bewondert.

3

Wijsheid als gave en opdracht van God

Tot de dingen die we in het boek Spreuken over Wijsheid leren — en ik heb deze gedachten gerangschikt in wat mij een logische volgorde lijkt, dus niet in de volgorde waarin ze in het boek voorkomen — behoort allereerst het idee dat God rationeel is en daarom van ons verwacht dat wij rationeel zijn. Hij heeft ons als rationele schepselen gemaakt. Dit heb ik natuurlijk al eerder genoemd.

De andere dieren wekken soms de indruk wijsheid te bezitten, doordat ze allerlei dingen kunnen doen die technische hoogstandjes zouden zijn en die intelligente mensen met moeite zouden kunnen nabootsen. Denk alleen al aan de trek van vogels,

en trouwens ook die van vlinders. Kleine beestjes met hersenen ter grootte van een speldenknop, of nog kleiner, kunnen van Massachusetts naar Midden-Mexico trekken, naar een groep bomen waar ze zelf nog nooit zijn geweest, omdat hun ouders of grootouders daar zijn geweest. Ze reizen 30.000 mijl door onbekend gebied en komen terecht bij dezelfde groep bomen waar hun grootouders, of misschien een eerdere generatie, zijn geweest. Dan denk je: ‘Hoe weten die kleine hersentjes hoe ze dat moeten doen? Ik zou dat niet kunnen. Zet mij zonder kaart in een vliegtuig en ik zou die plek niet kunnen vinden, maar zij kunnen het wel.’

Dieren lijken soms over een enorme wijsheid te beschikken, maar die hebben ze niet. Dat is de Wijsheid van God. God doet dat om de wijzen te beschamen.

Maar het dwaze van de wereld heeft God uitverkoren om de wijzen te beschamen, en het zwakke van de wereld heeft God uitverkoren om het sterke te beschamen.

1 KORINTHE 1:27

want degenen die niet in God geloven, kunnen eenvoudigweg niet verklaren, zelfs niet bij benadering, hoe dit gebeurt.

Maar mensen hebben werkelijk het vermogen gekregen om rationeel te denken en kunnen verbazingwekkende dingen doen, omdat God mensen intellectueel in staat heeft gesteld om in zekere zin iets van Zijn eigen denkwerk na te bootsen. Hij is een denkende God, een doelgerichte God, een rationele en wijze God. En dat is precies wat Hij van ons verwacht — niet dat wij God zijn, maar dat wij nadenkend, rationeel en wijs zijn. Wijsheid is een aspect van Gods eigen natuur dat Hij met ons heeft gedeeld en niet met andere schepselen.

Ik neem aan dat Hij die ook met engelen heeft gedeeld. We weten niet erg veel over engelen, maar wanneer ze aan ons worden voorgesteld, worden ze in veel opzichten als zeer menselijk voorgesteld. Dus ik neem aan dat engelen misschien ook rationeel zijn; dat lijken ze te zijn. Maar we weten niet veel over hen en dat hoeven we ook niet.

Over onszelf weten we dat wel. Wat God ons heeft gegeven, is daarom een gave waarover Hij verwacht dat wij goed rentmeesterschap voeren. Als iemand zijn verstand niet gebruikt om wijs te worden, verwaarloost hij de verantwoordelijkheid waarvoor hij op een dag ter verantwoording zal worden geroepen. God heeft ons hulpmiddelen gegeven, waaronder wijsheidsliteratuur, om die wijsheid over te dragen. Aan het begin van Spreuken kun je zien dat het boek daarvoor bedoeld is. Dat had Salomo voor ogen toen hij het schreef. Het grootste deel ervan is aan zijn zoon geschreven, maar in de eerste verzen staat:

De spreuken van Salomo, de zoon van David, de koning van Israël, om bekend te worden met wijsheid en vermaning, om woorden vol inzicht te begrijpen, om vermaning die inzicht biedt, aan te nemen, gerechtigheid, recht en billijkheid, om aan onverstandigen schranderheid te geven, aan een jongeman kennis en bedachtzaamheid.

SPREUKEN 1:1-4

Daarvoor is dit boek bedoeld. Het is bedoeld om kennis en onderscheidingsvermogen en verstandigheid en wijsheid en begrip over te dragen aan mensen die jong en dwaas en onverstandig en onwijs zijn. We kunnen zien dat God ons met Salomo — of doordat Hij Salomo de gaven van wijsheid en zijn literaire gaven gaf — een hulpmiddel heeft gegeven dat Zijn verlangen weerspiegelt dat wij wijs worden, en dat ons helpt in die richting te leiden.

In Spreuken 2:6 staat:

De HEERE geeft immers wijsheid, uit Zijn mond komen kennis en inzicht.

SPREUKEN 2:6

Dit betekent natuurlijk niet alleen dat wij die van Hem ontvangen, maar ook dat Hij die bezit. Wijsheid komt van Hem, omdat Hij Wijsheid bezit.

4

Het verschil tussen kennis en wijsheid

Interessant genoeg gaat het in Spreuken, wanneer wijsheid wordt besproken — of trouwens wanneer dwaasheid wordt besproken — niet over iemands intelligentiequotiënt. Het spreekt vanzelf dat sterkere rationele vermogens iemand bij bepaalde ondernemingen in sommige opzichten voordeel kunnen geven. Dat hoeft echter niet zo te zijn op geestelijk gebied, want:

God heeft juist de dwaze dingen uitgekozen om de wijzen in verwarring te brengen.

Dat betekent de dingen die naar menselijke maatstaven als dwaas worden beschouwd.

Maar echte wijsheid, waarop God aandringt, is niet zozeer datgene wat wij intelligentie noemen. Het is niet iets waarop je op school met intelligentietests en dergelijke kunt worden getoetst. Wat is wijsheid, in welke context dan ook? Wat is het verschil tussen wijsheid en kennis? Die zijn verschillend. Kennis is natuurlijk het bevatten van feiten, het vergaren van informatie. Inmiddels ken je, naar ik aanneem, de namen van de mensen om je heen. Dat is gewoon kennis. Je kent de weg op het terrein. Dat is kennis. Je bent ermee vertrouwd. Je hebt informatie opgenomen. Die zit nu in je geheugen. Je beschikt over deze voorraad kennis. Wat is wijsheid? Wijsheid is iets anders. Wijsheid is weten hoe je de kennis waarover je beschikt, moet toepassen om de gewenste doelen te bereiken. Echte wijsheid is weten hoe je, met behulp van de kennis die je hebt, vanaf de plek waar je bent een gewenst doel bereikt.

Als je bijvoorbeeld door het bos loopt en toevallig een diertje tegenkomt dat ongeveer zo groot is als een kat, of kleiner, en dat zwart is met een witte streep die helemaal over zijn lichaam en staart loopt, dan ken je dat dier. Je weet wat het is. Dat je weet dat het een stinkdier is, maakt gewoon deel uit van wat je weet. Je weet ook nog andere dingen over dat dier. Wijsheid gaat over de vraag: wat doe je ermee? Je wilt niet door het stinkdier besproeid worden, en daarom zal je reactie op die ontmoeting wijs of dwaas zijn. Als je besluit ernaartoe te lopen en het te aaien, is dat dwaas. Als je besluit stil te blijven staan en te wachten tot het wegloopt, is dat waarschijnlijk wijs. Of je loopt zelf weg. Met andere woorden, wijsheid is niet weten wat voor dier het is. Wijsheid is weten wat je ermee moet doen om tot een goede afloop te komen.

In de seculiere wereld denkt men dat wijsheid bijvoorbeeld te vinden is bij succesvolle zakenmensen. Zij hebben zakelijk inzicht; zij zijn zakelijk slim of hebben financiële wijsheid. We zouden graag willen dat onze leiders politieke wijsheid hebben, enzovoort. Maar wanneer we over dat soort wijsheid spreken, bedoelen we dat deze mensen bepaalde doelen hebben die zij wenselijk vinden, en dat zij weten welke stappen ze moeten zetten om dichterbij die doelen te komen. Wijsheid is het inzicht waardoor je zegt: „Als we hier willen komen, is het wijs om het op deze manier te doen, in plaats van op een andere manier die ons er niet dichterbij brengt.” Iets anders doen zou dwaas zijn. Wijsheid is dus weten hoe je de kennis die je hebt moet toepassen om een wenselijk doel te bereiken. Dat geldt in algemene zin voor wat wij wijsheid zouden noemen.

5

Wijze doelen beginnen met ontzag voor God

Maar volgens de Bijbel is er nog een ander aspect. Het gaat er niet alleen om dat je weet hoe je een gewenst doel bereikt. Het gaat er ook om dat je wijs genoeg bent om te weten wat een gewenst doel is. In Spreuken zegt Salomo vaak dat het een of ander beter is dan iets anders:

Beter is een schotel groente waar liefde is, dan een gemeste os met haat erbij.

SPREUKEN 15:17

Met andere woorden, je moet weten wat werkelijk wenselijker is.

Een dwaas kan wijs zijn wat aardse wijsheid betreft, in de zin dat hij weet hoe hij een doel moet stellen en ernaar moet streven. Hij wil rijk worden en hij weet wat hij moet doen om dat doel te bereiken. Maar is rijk worden werkelijk het verstandigste doel om te kiezen? Dat is een ander verhaal. Wijsheid in de Bijbel gaat verder dan het besef welke stappen je moet zetten om een gewenst doel te bereiken. Dat hoort erbij, samen met de aanvullende kennis van wat een goed doel is.

In de Bijbel moet die factor worden bepaald door het besef van God. Je moet weten dat je God moet vrezen en gehoorzamen, en weten wat Hij heeft gezegd. Ook moet je weten wat je bij Hem in de problemen brengt en wat je Zijn gunst bezorgt. Die kennis over God, de kennis van God, is werkelijk het begin van wijsheid. Als je Spreuken hoofdstuk 9, vers 10 bekijkt, staat daar:

Het beginsel van wijsheid is de vreze des HEEREN en de kennis van de heiligen is inzicht.

SPREUKEN 9:10

De Engelse vertaling die de spreker gebruikt, heeft hier ‘de Heilige’. Daarom legt hij dit uit als: de kennis van God.

Er zijn veel atheïsten of anderszins oneerbiedige mensen die behoorlijk succesvol zijn in hun verschillende ondernemingen, of het nu gaat om financiën, onderwijs, het zakenleven of welke politieke ambities zij ook hebben. Ze weten aan welke touwtjes ze moeten trekken. Ze weten aan welke eisen ze moeten voldoen. Ze weten hoe ze het systeem moeten manipuleren. Ze weten hoe ze kunnen krijgen wat ze willen. Dat is slimheid. Dat is wijsheid van een wereldse soort. Maar als zij God niet vrezen, houden ze geen rekening met de dingen die hun duidelijk zouden maken welke doelen ze het beste kunnen nastreven.

Het kan gerechtvaardigd zijn om ernaar te streven rijk te worden, als je vrees voor God je duidelijk heeft gemaakt dat Hij wil dat je dat doet. Hij wil dat je rijkdom verwerft en er misschien iets godvruchtigs mee financiert. Er is niets mis met rijkdom bezitten. Maar als rijkdom bezitten een doel op zich is, of beroemd zijn een doel op zich is, of machtig zijn een doel op zich is, dan zijn die dingen zonder de vrees voor God, wanneer God buiten beeld blijft, alleen maar—wat zei Salomo elders ook alweer?—leegte, ijdelheid. Het is als het najagen van de wind.

6

Wijsheid als morele en geestelijke maatstaf

Bijbelse wijsheid heeft een moreel, ethisch en geestelijk aspect. Ze is niet alleen verstandelijk. Ze houdt in dat je God de plaats geeft die Hem toekomt, de plaats waarin je Hem vreest, zoals je dat hoort te doen. Die vrees voor God vormt het fundament van waaruit je begint te denken. Ze is het begin van wijsheid.

In hoofdstuk 1 vinden we in vers 7 een uitspraak die daar sterk op lijkt. Spreuken 1:7 zegt:

De vreze des HEEREN is het beginsel van de kennis, dwazen verachten wijsheid en vermaning.

SPREUKEN 1:7

Wat Salomo hier steeds zal veronderstellen en ons zal duidelijk maken, is dat iemand een dwaas is als hij niet weet dat hij God moet vrezen, hoe intelligent hij naar wereldse maatstaven ook is. Als hij voor slechte wegen kiest, als hij Gods wet overtreedt, als hij immoreel is, dan is hij een dwaas. Daarom verwijzen de woorden „dwaas” en „wijs” in Spreuken en in de Bijbel in het algemeen, vaker dan in seculiere literatuur waarin je dezelfde woorden aantreft, naar een morele hoedanigheid wanneer ze in deze betekenis worden gebruikt. Het is een geestelijke beoordeling van iemand.

Wanneer de Bijbel hierover spreekt, vooral in Spreuken, en het heeft over de onverstandige of de dwaas, zouden wij kunnen zeggen: ‘Iemand kan er niets aan doen als hij gewoon niet zo slim is.’ Wij denken dan aan iemand met geringe verstandelijke vermogens. Maar daar gaat het niet over. Het gaat over de man die misschien een intellectuele reus is. Maar als hij in al zijn plannen geen rekening houdt met God, dan is hij degene die dwaas is. De dwaas is in Spreuken een goddeloos mens, en de wijze is in Spreuken een godvrezend mens.

John Bunyan, de schrijver van *De Christenreis*, zei dat de vreze des Heeren het begin van de wijsheid is, en dat wie het begin niet heeft, ook het middendeel en het einde niet heeft. Beginnen met de vreze des Heeren betekent dus dat wijsheid een morele

overweging als fundament heeft. In Spreuken is het een morele beoordeling en geen beoordeling van iemands verstand.

Als je naar Spreuken 8 kijkt, zie je dat de wijsheid als persoon wordt voorgesteld, alsof zij een vrouw is die spreekt. Het is natuurlijk een lang hoofdstuk waarin veel dingen staan, maar in vers 7 en 8 zegt de Wijsheid:

Ja, Mijn gehemelte zal waarheid tot uiting brengen:
goddeloosheid is voor Mijn lippen een gruwel. Alle woorden uit
Mijn mond zijn in gerechtigheid gesproken, er is niets verdraaids
of slinks in.

SPREUKEN 8:7-8

Dat wil zeggen: als je iets goddeloos of verdorvens overweegt, dan is dat geen wijsheid. Wijsheid spreekt niet op die manier. Alle woorden van de Wijsheid zijn rechtvaardig. In wat de Bijbel wijsheid zou noemen, zul je geen enkele verdraaiing of verdorvenheid aantreffen.

In hoofdstuk 21 van Spreuken staat in vers 30:

Er is geen wijsheid, er is geen inzicht, en er is geen raad tegen
de HEERE.

SPREUKEN 21:30

Met andere woorden, iets wat tegen de Heere ingaat, kan eenvoudigweg nooit als wijsheid worden aangemerkt. Wijsheid zal altijd in overeenstemming zijn met eerbied voor God. Als je weet wat God gezegd heeft dat je moet doen, zal het altijd wijs zijn om dat te doen. Misschien lijkt wat je van plan bent op aarde bepaalde voordelen te kunnen opleveren. Maar als het niet strookt met wat God zegt, is het niet wijs om ermee door te gaan, zelfs niet als je daardoor de rijkste, machtigste of succesvolste man ter wereld zou worden.

7

Wijsheid als middel van Gods leiding

Eerder zei ik dat er verschillende middelen van goddelijke leiding zijn en dat christenen vaak naar het ene of het andere uiterste neigen. Sommige christenen zeggen: ‘Nee, alleen de Bijbel. Alleen de Bijbel is het Woord van God en voor leiding gebruik je uitsluitend de Bijbel.’ Andere mensen worden een beetje mystiek en zeggen: ‘Over alles moet ik een woord van de Heere ontvangen. Ik moet bijna een profetisch woord ontvangen.’ Ze zijn altijd op zoek naar een of andere bijzondere openbaring.

Die dingen worden in de Schrift erkend als echte middelen waardoor God leiding geeft. De koningen die het volk moesten leiden, en ook afzonderlijke personen, konden zich richten op de wet van God. Dat is het Woord van God, het geschreven Woord, waaruit ze onderricht konden ontvangen. Of als ze het geluk hadden dat er een profeet was, konden ze een profetisch woord van God ontvangen. Maar er was ook die derde categorie: de wijsheid van de wijzen, of de raad van de wijzen. Naast de leiding die je uit de geschreven Schrift ontvangt en de bijzondere openbaring die je misschien door een profetische stem van de Heilige Geest ontvangt, hielden ze ook rekening met de gebruikelijke manier waarop God mensen doorgaans leidt: doe gewoon geen domme dingen. Wijsheid is een legitiem middel van goddelijke leiding.

Sommige mensen vinden het misschien niet geestelijk genoeg om de dingen gewoon goed te doordenken en een beslissing te nemen op grond van wat werkelijk overeenstemt met godvruchtige doelen enzovoort, zonder enige bijzondere openbaring. Maar in zekere zin is dat een bijzondere openbaring. Alleen mensen hebben dit vermogen gekregen. Dieren hebben dit vermogen niet. Het is een bijzondere bekwaamheid die God ons gegeven heeft en die deel uitmaakt van het feit dat wij naar Zijn beeld zijn geschapen. We kunnen inzien dat het heel dom zou zijn om iets bepaalds te doen als we hopen dat dit specifieke godvruchtige doel wordt bereikt. Onze wijsheid is een middel waardoor God ons onderricht. Het is niet de enige manier, maar zeker wel een legitieme manier.

In hoofdstuk 8 van Spreuken, waar de Wijsheid opnieuw als vrouw spreekt, zegt zij in vers 32 tot en met 35:

Nu dan, kinderen, luister naar Mij: Welzalig zijn zij die Mijn wegen in acht nemen. Luister naar vermaning en word wijs, verwerp die niet. Welzalig is de mens die naar Mij luistert, door dag aan dag te waken aan Mijn poorten, door Mijn deurposten te bewaken. Want wie Mij vindt, vindt het leven en verkrijgt de goedgunstigheid van de HEERE.

SPREUKEN 8:32-35

Dat wil zeggen: je bewandelt de weg die de Wijsheid je zou voorschrijven. Dat is leiding.

Wie haar — dat wil zeggen, de Wijsheid — vindt, vindt het leven en verkrijgt de goedgunstigheid van de Heere.

8

Wijsheid is kostbaarder dan rijkdom

Dus als je wilt doen wat de goedkeuring van de Heere wegdraagt, als je wilt doen wat God behaagt, dan zal de Wijsheid een van de hulpmiddelen zijn en een belangrijke manier waarop God je zal leiden op de paden die Hem behagen. David had zijn zoon Salomo geleerd wijsheid hoog te waarderen. Om diezelfde waardering aan zijn eigen

zoon door te geven, wijst Salomo er vaak op dat wijsheid meer waard is dan veel andere dingen waaraan mensen waarde hechten. Neem bijvoorbeeld hoofdstuk 3, vers 13 tot en met 15. Hij zegt:

Welzalig is de mens die wijsheid vindt, de mens die inzicht verkrijgt, want haar opbrengst is beter dan de opbrengst van zilver en haar inkomen beter dan bewerkt goud, zij is kostbaarder dan robijnen. Al jouw wensen zijn met haar niet te vergelijken.

SPREUKEN 3:13-15

Wijsheid is datgene waaraan Salomo de hoogste waarde hecht en waarvan hij wil dat zijn zoon het bezit. Elders in Spreuken zal hij zeggen:

De spreuken van Salomo. Een wijze zoon verblijdt zijn vader, maar een dwaze zoon betekent verdriet voor zijn moeder.

SPREUKEN 10:1

of iets van dien aard. Een wijze vader verlangt er in zijn hart naar om te zien dat zijn zoon wijs is.

Als deze zoon van Salomo Rehabeam was, bleek hij niet zo wijs te zijn. Weet je wat het probleem van Rehabeam was? De Bijbel zegt dat Rehabeam na de dood van Salomo in een crisis terechtkwam. Er broeide een opstand. Hij ging naar de oudere raadgevers die naast zijn vader hadden gediend, en zij gaven hem goede raad. Maar hij wist niet zeker of die raad hem beviel. Daarom ging hij naar de jongere raadgevers die met hem waren opgegroeid, en zij gaven hem het tegenovergestelde advies. Dat beviel hem, omdat het iets zelfzuchtiger was, een koers waarmee hij zichzelf kon verheffen en die hij wilde volgen. Dus volgde hij de dwaze raad van de dwaze raadgevers, en dat liep rampzalig af.

Salomo zou zich in zijn graf hebben omgedraaid. Maar David zou zich in zijn graf hebben omgedraaid als hij had gezien wat Salomo later in zijn leven deed. Weten wat het juiste is om te doen en het vervolgens ook doen, dat is wijsheid. Salomo had de

wijsheid om te weten hoe hij bestuurlijke beslissingen voor het land moest nemen, want het land kwam onder zijn bewind in allerlei opzichten tot bloei en breidde zich uit. Maar je persoonlijke karakter zal bepalen of je in wijsheid blijft wandelen of niet.

9

Wijsheid en dwaasheid als vrouwen verbeeld

Hij dringt er bij zijn zoon op aan wijsheid als waardevoller te beschouwen dan rijkdom, zilver, goud of robijnen. Wanneer je in vers 15 hoort:

Ze is kostbaarder dan robijnen, dan denk je misschien meteen aan het laatste hoofdstuk van Spreuken. Daar staat een beschrijving van de voortreffelijke vrouw, zoals sommige moderne vertalingen zeggen. De King James spreekt over de deugdzame vrouw. Zij is waardevoller dan robijnen, zeldzamer. Dat is wat het betekent. Zo'n vrouw is moeilijker te vinden.

Overigens zijn dat niet de woorden van Salomo. Dat zijn de woorden die zijn moeder tegen hem sprak. Als je Spreuken 31 leest, hoor je zijn moeder hem dat over vrouwen vertellen. Je zult er niet veel vinden. Wij beschouwen Spreuken 31 als een eerbetoon aan het vrouw-zijn. Het is geen bijzonder vleiend eerbetoon aan het vrouw-zijn, want er staat:

Hier zie je hoe een goede vrouw eruitziet. Je zult er net zomin een vinden als een robijn.

Robijnen zijn prachtig en waardevol omdat ze zeldzaam zijn. Je vindt ze niet erg vaak. Hetzelfde geldt voor een goede vrouw. Dat kan niet vrouwonvriendelijk zijn, aangezien zijn moeder het tegen hem zei.

Door heel Spreuken heen zul je zien dat wijsheid wordt verpersoonlijkt als een deugdzame vrouw. Dwaasheid wordt in Spreuken afgebeeld als een luidruchtige, dwaze en zelfs onzedelijke vrouw. In de eerste hoofdstukken wordt vaak naar de onzedelijke vrouw verwezen, en zij wordt bijna gelijkgesteld aan dwaasheid. Je krijgt bijna de indruk dat je niet alleen wordt gewaarschuwd voor echte vrouwen die slecht zijn, maar ook voor dwaasheid, die zelf een verleidster is. Dwaasheid zelf is als een

slechte vrouw, terwijl wijsheid als een deugdzame, aantrekkelijke en eerbare vrouw is. Zowel van de wijsheid als van de deugdzame vrouw wordt gezegd dat ze kostbaarder zijn dan robijnen.

Het punt dat Salomo zijn zoon duidelijk probeert te maken, is dat de dingen waar mensen gewoonlijk achteraan gaan, bijvoorbeeld geld, niet zo waardevol zijn als wijsheid. Als je tussen het een en het ander moet kiezen, kies dan voor wijsheid. In hoofdstuk 16, vers 16, zegt hij:

Hoeveel beter is het verwerven van wijsheid dan bewerkt goud,
en het verwerven van inzicht is verkieslijker dan zilver!

SPREUKEN 16:16

Het is natuurlijk dezelfde gedachte, gewoon een herhaling ervan. Maar het idee is dat bijna iedereen voor het goud zou kiezen als hij de keuze had. Dat wil zeggen: bijna iedereen die niet wijs is. Het is erg verleidelijk, vooral nu goud op, wat zal het zijn, 1.400 dollar per ounce staat. Ik wou dat ik nog al dat goud had dat ik kocht toen het 300 dollar per ounce kostte. Ik verkocht het ook toen het 300 dollar per ounce kostte.

10

Christus als hoogste uitdrukking van wijsheid

Het volgende belangrijke punt over wijsheid is dat wijsheid haar hoogste uitdrukking vindt in Christus Zelf. Salomo brengt dit niet ter sprake, want Salomo leefde in het Oude Testament. Hij weet niet van Christus, althans niet wat wij over Christus weten. Maar het Nieuwe Testament weet dat wel.

In Mattheüs 7, aan het einde van de Bergrede, nadat Jezus Zijn discipelen Zijn onderricht heeft gegeven, zegt Jezus vanaf vers 24:

Daarom, ieder die deze woorden van Mij hoort en ze doet, die zal Ik vergelijken met een verstandig man, die zijn huis op de rots gebouwd heeft;

MATTHEÛS 7:24

Maar Hij zegt:

En ieder die deze woorden van Mij hoort en ze niet doet, zal met een dwaze man vergeleken worden, die zijn huis op zand gebouwd heeft;

MATTHEÛS 7:26

Waarom? Omdat er stormen aankomen. Je leven zal op de proef worden gesteld. Stormen en overstromingen komen; de regen valt. Voor zover wij weten zijn de huizen in deze twee illustraties identiek, op één ding na: het ene is op een rots gebouwd en het andere op zand. Dat maakte het hele verschil, want het ene doorstond de beproevingen en het andere niet.

Jezus zegt dat als je wijs wilt zijn, je zult willen dat je huis de beproeving doorstaat. Je zult geen genoegen nemen met gezondheid en voorspoed op korte termijn en zulke dingen. Je zult willen dat wat je zaait, wat je in je leven voortbrengt, iets is wat eeuwig blijft bestaan. De wijze zal kiezen voor de weg die Jezus onderwees, want dat is als het bouwen van een huis op een rots, dat niet instort wanneer het op de proef wordt gesteld.

In 1 Korinthe, hoofdstuk 1, vers 30, noemt Paulus verschillende dingen die Christus voor ons is. Hij zegt:

Maar uit Hem bent u in Christus Jezus, Die voor ons is geworden wijsheid van God en gerechtigheid, heiliging en verlossing,

1 KORINTHE 1:30

Met ‘Hem’ wordt God bedoeld en met ‘Die’ Christus. Christus is voor ons wijsheid geworden. Christus kennen is wijsheid kennen. Christus volgen is wijsheid volgen. De dingen die we in Spreuken gaan lezen, zijn dus in overeenstemming met Christus Zelf, omdat ze Gods wijsheid zijn, uitgedrukt in aforismen, spreuken, raadsels enzovoort. Maar Christus is de hoogste uitdrukking van Gods wijsheid. Daarom zal er geen enkele tegenstrijdigheid tussen beide zijn.

11

Spreuken zijn wijsheid, geen geboden

Er zijn enkele dingen die we over Spreuken moeten begrijpen, over het genre van een spreuk en over de manier waarop die in de Bijbel functioneert. Als evangelische christenen weten we allemaal dat we de hele Bijbel als het Woord van God beschouwen. Maar niet alles in de Bijbel is hetzelfde soort uitdrukking van het Woord van God. Als we verkeerd begrijpen wat voor soort tekst we lezen, maken we mogelijk een ernstige en schadelijke fout.

In de Bijbel, die het Woord van God is, staan bijvoorbeeld verschillende soorten materiaal. Er zijn gedichten. Een groot deel ervan is poëzie. Ik heb jullie verteld dat de Psalmen poëzie zijn. Het grootste deel van de Profeten is poëzie. Daarom moeten we beseffen dat gedichten soms bloemrijke, niet-letterlijke beeldspraak gebruiken. Als je die even letterlijk opvat als een historisch verslag, maak je een ernstige fout.

Wanneer Jesaja zegt dat de bomen van het veld in de handen zullen klappen, hebben bomen om te beginnen geen handen. Ze zouden dus sowieso niet in hun handen kunnen klappen. Misschien zeg je dat hij de takken waarschijnlijk als armen voorstelt en dat ze met hun takken klappen. Maar is dat dan ook wat hij letterlijk voorspelt: bomen die met hun takken klappen? Of probeert hij iets anders duidelijk te maken? Dit is een dichterlijk beeld van de hele schepping die zich verheugt. Ik weet niet of we ons letterlijk bomen moeten voorstellen die in de handen klappen. Het is veeleer een dichterlijke uitdrukking. Daar zijn er duizenden van, vooral in de poëtische boeken.

Spreuken vormen een geheel eigen genre, dat we niet voor iets anders moeten aanzien. Spreuken mogen niet met wetten worden verward. Het zijn geen geboden. Het is wijsheid. Natuurlijk zijn al Gods geboden en al Gods wetten in overeenstemming met wijsheid. Maar wanneer de Bijbel bijvoorbeeld in Spreuken zegt:

Antwoord een dwaas naar zijn dwaasheid, anders zou hij in zijn eigen ogen wijs zijn.

SPREUKEN 26:5

en in het vorige vers staat:

Geef een dwaas geen antwoord dat net zo dwaas is als zijn onzin, hoe ga je die dan gehoorzamen als je ze beschouwt als geboden zoals de Tien Geboden? Het ene zegt dat je het moet doen en het andere zegt dat je het niet moet doen.

Maar als je begrijpt dat Spreuken je wijsheid voorhoudt, zul je beseffen dat het je niet gebiedt om dit wel of niet te doen. In wezen wordt er gezegd dat je moet onderscheiden wanneer het juiste moment is om een dwaas naar zijn dwaasheid te antwoorden. Soms moet je dat doen, zodat je hem op zijn plaats zet. Op andere momenten is dat niet het juiste om te doen, omdat je dan gewoon net als hij wordt, staat er. Hier is enige speelruimte, waarbinnen je echte wijsheid aan de dag moet leggen. Er wordt niet gezegd dat je altijd het ene of altijd het andere moet doen.

In veel gevallen staat er:

Wie borg is voor een vreemde, zal het beslist slecht vergaan, maar wie handslag haat, leeft veilig.

SPREUKEN 11:15

Met andere woorden: teken niet als medeschuldenaar voor een lening aan iemand die je niet kent of vertrouwt. De veronderstelling is dat je waarschijnlijk alles kwijtraakt als je dat doet. Maar als je bereid bent alles kwijt te raken en denkt dat dit iemand is die echt hulp nodig heeft, doe het dan gerust. Als je het je kunt veroorloven en bereid bent

het als een gift te geven om iemand te helpen wanneer hij in moeilijkheden raakt, zijn er momenten waarop vrijgevigheid, liefde en barmhartigheid je ertoe zouden brengen om in te gaan tegen wat de spreuk zegt. Want de spreuk geeft een algemene regel.

Het zijn geen geboden waarbij je, als je ertegen ingaat, een gebod van God zou overtreden. Maar misschien ga je wel tegen de wijsheid in. Het is niet goed om dat te doen. Maar bedenk dat wijsheid inhoudt dat je weet hoe je van de plaats waar je bent bij een gewenst doel komt. Als je het niet erg vindt om iets te doen wat niet immoreel is, maar wat jezelf tijdelijk pijn kan doen ten bate van iemand anders, dan is dat in orde. Soms kan dat iets deugdzames zijn om te doen. Het is niet wijs als je alleen naar je eigen welzijn kijkt. Maar als je het welzijn van iemand anders op het oog hebt, kan het moreel en ethisch zijn om iets te doen wat zelfs jouzelf pijn doet. De spreuk gaat ervan uit dat je gezond hoopt te blijven, lang hoopt te leven en hoopt voorspoedig te zijn. In het algemeen wil je dat ook. Er zijn momenten waarop je bereid bent op die gebieden een klap te incasseren omwille van het Koninkrijk van God of omwille van iemand anders. Je moet dit niet opvatten als in steen gebeitelde geboden. Het zijn waarnemingen, tendensen en algemene regels. Dat is wat wijsheidsliteratuur is.

12

Spreuken zijn geen onvoorwaardelijke beloften

Je moet ze ook niet opvatten alsof het beloften zijn. Dat is een grote vergissing. Het zijn geen beloften. Als je leest:

Wie met een bedrieglijke hand werkt, wordt arm, maar de hand van de vlijtigen maakt rijk.

SPREUKEN 10:4

dan wordt zoiets vaak gezegd, en gewoonlijk is het waar. Het is een algemene regel, maar het is niet altijd waar. Je kunt niet zeggen: 'God, ik was ijverig, en kijk, ik ben nog steeds arm. U had het mis, God.' Nee, de uitspraak is in het algemeen waar, maar het is geen belofte van God waarop je zomaar aanspraak kunt maken.

De uitspraak:

Oefen de jongeman overeenkomstig zijn levensweg, ook als hij oud geworden is, zal hij daarvan niet afwijken.

SPREUKEN 22:6

wordt door veel christenen opgevat als een belofte van God. Ik neem het hun niet kwalijk dat ze dat graag willen, maar het is een algemeenheid. Het is niet altijd uitgekomen, en dat is geen ontrouw van God. Kinderen hebben namelijk wel degelijk een vrije wil, en soms maken ze de verkeerde keuze. Maar over het algemeen is het waar dat een kind dat wordt opgevoed in de vreze van God, een kind dat op de juiste manier wordt opgevoed en goed en kwaad kent, zal worden zoals de uitspraak luidt: „Zoals het jonge boompje groeit, zo staat de eik”, of zoiets.

De dingen die in Spreuken worden gezegd, zijn meestal waar. Maar zo moet je een spreuk begrijpen. Een spreuk zegt niet dat het altijd zo zal gebeuren, of dat je altijd dat ene moet doen. Hij zegt dat als je dit resultaat wilt, dit is wat je moet doen om op dat resultaat te mikken. Dit is de handelwijze die tot dat resultaat zal leiden, in tegenstelling tot iets anders wat je de andere kant op voert.

13

Opvoeding biedt richting, geen garantie

Wil je goede kinderen? Verwaarloos dan hun tuchtiging niet. Wil je goede kinderen? Tuchtig ze dan. Er zijn veel verwijzingen die zeggen dat je met de roede de dwaasheid uit hen zult verdrijven en dat het hun goed zal gaan. Vaak gebeurt dat ook, maar

sommige kinderen reageren er niet goed op. Opstandigheid bestaat. Vergeet niet dat God ook kinderen heeft grootgebracht, en ze kwamen allemaal tegen Hem in opstand. Dat zei Hij in Jesaja hoofdstuk 1:

Luister, hemel, neem ter ore, aarde! Want de HEERE spreekt: Ik heb kinderen grootgebracht en doen opgroeien, maar zij zijn tegen Mij in opstand gekomen.

JESAJA 1:2

Hij is dus een volmaakte Ouder. Niemand van ons is dat trouwens. Niemand van ons is een volmaakte ouder.

Wanneer mijn kinderen niet doen wat ik zou willen dat ze deden, neem ik zelf de schuld wel op me. Ik zal niemand anders dan mezelf daarvan de schuld geven. Maar de waarheid is dat ik geloof dat zelfs ouders die niets verkeerd doen soms gewoon nare kinderen hebben, in wie de duivel zijn intrek neemt. Veel mensen zeggen: „Maar de belofte zegt dat ze nooit zullen afwijken.” Zoveel mensen zeggen: „Ik vertrouw erop dat God daarmee belooft dat ze aan het einde van hun leven bij Christus zullen terugkomen.” Velen van hen doen dat. Velen van hen doen dat. Maar dat is niet wat de spreuk zegt. De spreuk zegt niet:

Leer een kind hoe het moet leven, en als het een tijdje is afgedwaald, komt het daar weer bij terug.

Er staat dat hij er zelfs wanneer hij oud is mee zal doorgaan.

Dit beschrijft in wezen wat een wijs man zou doen als hij dit resultaat wil. Als je lang wilt leven, doe dan deze dingen. Misschien leef je desondanks niet lang. Misschien sterf je jong. Misschien kom je om bij een ongeluk. Misschien word je op drieëndertigjarige leeftijd gekruisigd. Maar het punt is dat als je lang wilt leven, je wel dwaas zou zijn om iets anders te doen dan dit.

Als je welvarend wilt zijn, zou je wel dwaas zijn om iets anders te doen dan ijverig te zijn. Je blijft niet gewoon in bed liggen slapen als je voorspoedig wilt worden. Je gaat eropuit en werkt. Is er een garantie dat je voorspoedig zult worden? Er zijn veel

mensen in derdewereldlanden die twaalf uur per dag en zeven dagen per week werken en die naar geen enkele maatstaf erg welvarend zijn. Ze kunnen nauwelijks eten op tafel zetten. Er is geen garantie dat je rijk zult worden als je hard werkt. Maar die tendens bestaat wel. De Bijbel geeft beslist aan dat je maar beter ijverig kunt zijn als je productief wilt zijn. Dat is wijs.

14

Wijsheid door opmerkzame waarneming

Wijsheid is in feite weten wat je moet doen om werkelijk de richting op te gaan die je voor ogen hebt. Zo moet je Spreuken bekijken. Het zijn patronen, algemeenheden en raadgevingen die bestaan uit de waarnemingen van een wijs man. Veel spreuken zijn eenvoudigweg dingen waarvan Salomo zegt dat hij ze door waarneming heeft geleerd. Hij deed bijvoorbeeld waarnemingen in de natuur en trok daar conclusies uit. Wanneer ons in 1 Koningen hoofdstuk 4 voor het eerst wordt verteld hoe wijs Salomo was, gaat het zelfs over zijn waarnemingen van de natuur en de lessen die hij daaruit trok. In 1 Koningen 4:33 wordt over hem gezegd:

Hij sprak ook over de bomen, van de ceder, die op de Libanon groeit, tot de hysop, die uit de muur komt. Hij sprak ook over het vee, over de vogels, over de kruipende dieren en over de vissen.

1 KONINGEN 4:33

Dit is het vers nadat in vers 32 is gezegd dat hij drieduizend spreuken uitsprak. Vers 33 zegt:

Hij sprak ook over bomen, van de cederboom van Libanon tot de hysop die uit de muur groeit. Hij sprak ook over dieren, vogels, kruipende dieren en vissen.

Salomo was dus onder andere een natuuronderzoeker. Hij had een onderzoekende geest. Hij lette op de dingen om hem heen. In een agrarische wereld van vóór de moderne technologie bevond het meeste wat hij waarnam zich natuurlijk in de natuur, en niet in een kantoorhokje of een gebouw. Maar hij was opmerkzaam en zag patronen, verbanden en overeenkomsten.

15

Lessen van de mier en de akker

In Spreuken 6 hebben we bijvoorbeeld een voorbeeld van precies dit verschijnsel. Spreuken 6:6–11:

Ga naar de mier, luiaard, zie zijn wegen en word wijs. Hoewel hij geen aanvoerder heeft, geen leidinggevende of heerser, maakt hij zijn eten gereed in de zomer, verzamelt hij zijn voedsel in de oogst tijd. Hoelang, luiaard, blijft u liggen? Wanneer staat u op uit uw slaap? Een beetje slapen, een beetje sluimeren, een beetje liggen met gevouwen handen! Zo komt uw armoede over u als een wandelaar en uw gebrek als een gewapend man.

SPREUKEN 6:6-11

Je zult overweldigd worden, alsof er een indringer over je heen komt. Zo zal de armoede tegen je optreden. Maar hij ontleent dat aan het kijken naar de mier. Het is interessant dat hij zei:

In de Engelse vertaling die de spreker gebruikt, staat hier: ‘Kijk hoe zij het aanpakt en wees verstandig.’

Ik weet niet hoe hij wist dat de werkmieren vrouwtjes waren. Dat zijn ze. Maar ik weet niet zeker hoe hij dat wist, want in die tijd hadden ze niet zulke goede microscopen.

In Spreuken 24:30–34 hebben we nog een voorbeeld van hoe hij iets in de natuur waarnam en daar iets van leerde:

Ik ging langs de akker van een luiard, ja, langs de wijngaard van een mens zonder verstand. En zie, hij was helemaal vol gegroeid met netels, distels bedekten zijn oppervlak, en zijn stenen muur was afgebroken. Toen ik het zelf aanschouwde, nam ik het ter harte, ik zag het en nam vermaning aan: een beetje slapen, een beetje sluimeren, een beetje liggen met gevouwen handen, zo komt uw armoede over u als een wandelaar en uw gebrek als een gewapend man.

SPREUKEN 24:30-34

Hij leerde dat door naar mieren te kijken. Ook leerde hij het toen hij over straat liep en een ingestorte muur zag, met daarnaast een slecht onderhouden veld en een slecht onderhouden wijngaard vol onkruid. Hij zei: „Dat is een luie man. Met een beetje ijver zou dat onkruid uitgetrokken kunnen worden. Met een beetje ijver zou die muur goed onderhouden kunnen worden. Dit is wat er gebeurt.”

Hij zag de tweede hoofdwet van de thermodynamica in werking. Hij kende de naam ervoor niet, maar hij wist dat als je geen energie steekt in het onderhouden van iets, het achteruit zal gaan. Hij zag het en zei: „Daar moet ik een les uit leren.” Hij zegt: „Ik zag dat en kreeg inzicht; ik werd onderwezen.”

Trouwens, het getuigt van een leergierige houding als je uit alles wat je ziet lessen over het leven kunt trekken, zelfs als je gewoon over de weg loopt en een ongemaaid gazon en een ingestorte muur ziet. Hij nam dus de natuur waar en trok daar lessen uit.

16

Agur leert wijsheid van kleine dieren

In hoofdstuk 30 is er een andere schrijver, Agur. Dit hoofdstuk is niet door Salomo geschreven, maar door een andere wijze man, al was hij niet al te wijs, zoals hij zelf zegt. Ik bekritiseer hem op geen enkele manier. Hij bekritiseert zichzelf ook niet. In Spreuken 30:2 zegt deze man over zichzelf:

Voorzeker, ik ben onverstandiger dan iemand anders, ik heb geen menselijk inzicht.

SPREUKEN 30:2

Dus als ik zeg dat hij niet zo wijs is, geloof ik hem alleen maar op zijn woord. Maar hij had wel enkele wijze spreuken. De meeste gaan over wat hij allemaal niet weet. Dat is op zichzelf een wijze constatering. Het is wijs om te weten wat je niet weet.

In hoofdstuk 30, de verzen 24 tot en met 28, zegt hij:

Deze vier zijn het kleinst op aarde, maar wijs zijn ze, wijs gemaakt: de mieren zijn een volk zonder kracht, maar in de zomer bereiden ze hun voedsel, klipdassen zijn een volk zonder macht, maar ze bouwen hun huis in de rots, de sprinkhaan heeft geen koning, maar hij trekt gezamenlijk ordelijk op, een hagedis kunt u met beide handen grijpen, maar hij zit in de paleizen van de koning.

SPREUKEN 30:24-28

Wat hij zegt, is: „Ik heb deze kleine dieren opgemerkt en daarvan geleerd.” De klipdas is een kwetsbaar, klein dier. Daarom is hij slim genoeg om in rotsspleten te leven, waar roofdieren hem niet kunnen bereiken. De mier is tamelijk klein en, zou je denken, niet erg intelligent. Maar hij is slim genoeg om zich op de winter voor te bereiden. Dit zijn waarnemingen uit de natuur, zoals je die in Spreuken aantreft.

17

Waarnemingen van de menselijke natuur

Er zijn ook waarnemingen van de menselijke natuur, en Salomo nam de menselijke natuur waar. Hij was een vroege psycholoog, denk ik. Niet van het freudiaanse soort, maar van het meer geïnspireerde soort. Er staat veel interessante wijsheid in over hoe je kunt verwachten dat mensen zich gedragen of reageren. Die wijsheid kwam, daar ben ik zeker van, voort uit zijn waarnemingen.

In hoofdstuk 12, vers 25, zegt Salomo bijvoorbeeld:

Bezorgdheid in iemands hart drukt het terneer, maar een goed woord verblijdt het.

SPREUKEN 12:25

Nee, hij zegt:

Zorgen in iemands hart maken hem somber, maar een goed woord vrolijkt hem op.

Niet altijd. Een depressie kan diep zitten. Soms zal een goed woord die niet werkelijk genezen. Maar in het algemeen geldt: als je wilt voorkomen dat je aan iemands depressie bijdraagt, spreek dan goede woorden tegen die persoon in plaats van slechte. Waar diegene zijn gedachten mee vult, en waarmee jij hem helpt die gedachten te vullen, zal zijn stemming beïnvloeden. Het is een waarneming van de menselijke natuur.

Hoofdstuk 13, vers 12:

Uitgestelde verwachting krenkt het hart, maar een vervuld verlangen is een boom des levens.

SPREUKEN 13:12

Uitgestelde hoop betekent dat je werkelijk je hoop op iets hebt gevestigd en dat het wordt uitgesteld of afgelast. Daar kan het hart ziek van worden. Het kan bitterheid veroorzaken, enzovoort.

Je zou kunnen zeggen: „Dit is zo vanzelfsprekend. Waarom zou je dit eigenlijk wijsheid noemen?” Het heeft beslist gevolgen die belangrijk zijn wanneer je erover nadenkt. Het betekent natuurlijk dat onvervulde verwachtingen een van de dingen zijn waardoor mensen verbitterd raken. Een reden waarom je verbitterd raakt tegenover andere mensen, is dat je verwachtte dat ze anders zouden handelen dan ze deden. Als je verwachtingen van mensen te hoog zijn, loop je het risico verbitterd te raken. Als je jouw verwachtingen lager stelt, zal je hoop minder vaak worden uitgesteld, omdat je dan niet zo veel hoop zult koesteren. Je zult niet zo veel verwachtingen van iemand hebben. Wanneer mensen niet aan je verwachtingen voldoen, schaadt dat relaties en doet dat je eigen hart pijn.

18

Afzondering en Salomo's mensenkennis

In hoofdstuk 18, vers 1, staat:

Een zelfzuchtige jaagt naar zijn eigen verlangen, hij barst los tegen alle wijsheid.

SPREUKEN 18:1

De Engelse vertaling die de spreker gebruikt, begint dit vers met iemand die zich afzondert. Het is iemand die, denk ik, het niet prettig vindt om tegenover een groep verantwoording af te leggen. Hij weet wat hij wil doen en hij wil eigenlijk niet dat iemand hem iets anders aanraadt. Hij wordt zelfs kwaad als mensen hem iets anders aanraden, omdat zijn bedoelingen niet goed zijn. Daarom zoekt hij afzondering, probeert hij te voorkomen dat hij verantwoording moet afleggen, en reageert hij defensief en boos wanneer mensen met hem proberen te redeneren over wat hij verkeerd doet.

Salomo had veel mensen gezien en wist veel. Toen hij een oordeel velde over de baby om wie de twee prostituees ruzieden, bracht zijn kennis van de menselijke natuur hem er beslist toe te zeggen:

Snijd de baby in tweeën.

Hij wilde de baby niet in tweeën snijden, maar hij wist dat de vrouw die alleen uit wrok aanspraak op het kind maakte, ermee zou instemmen. De vrouwen woonden samen. Twee prostituees woonden in hetzelfde huis. Ze kregen allebei ongeveer in dezelfde tijd een baby. Een van hen verloor haar baby in haar slaap. Ze was erop gaan liggen. Er was nog maar één baby, dus stal ze de andere baby en deed ze alsof die van haar was.

Er was rivaliteit tussen die twee vrouwen. Salomo kon dat zien en zei: ‘Goed, laten we ieder de helft geven.’ Hij wist dat de vrouw die niet van de baby hield, zou zeggen: ‘Ja, goed. Net goed voor haar. Dood haar baby.’ Maar de vrouw die de moeder was, zou zeggen: ‘Nee, je mag haar de baby geven. Ik laat mijn baby niet sterven.’ Die beslissing komt voort uit kennis van de menselijke natuur. Salomo liet daar in bepaalde gevallen behoorlijk wat van zien.

19

Verborgen motieven en koopgedrag

In hoofdstuk 23, de verzen 6 en 7, zei hij:

Eet niet het brood van hem die niemand iets gunt, en wees niet belust op zijn smakelijke gerechten. Want zoals hij bedacht heeft bij zichzelf, zo zal hij tegen u zeggen: Eet en drink, maar zijn hart is niet bij u.

SPREUKEN 23:6-7

Een vrek is een onvrijgevige man, een hebzuchtige man.

Je hebt die uitspraak wel gehoord:

Zoals iemand diep vanbinnen denkt, zo is hij.

Dit is eigenlijk het vers dat ze verkeerd citeren. De Bijbel zegt niet:

Zoals iemand diep vanbinnen denkt, zo is hij.

Er staat dat dit is zoals een vrek in zijn hart denkt wanneer hij je uitnodigt om te eten en te drinken. Niet wat hij zegt, laat zien wie hij is. Het gaat om wat er werkelijk in zijn hart omgaat. Hij heeft verborgen motieven. Hij is een vrek. Hij zal niet vrijgevig zijn, tenzij hij iets van je wil.

Dit geldt niet noodzakelijk voor iedereen, maar hij zegt dat je achterdochtig moet zijn als de vrek, die niet als een vrijgevig man bekendstaat, zich plotseling heel vrijgevig gedraagt: 'Kom bij mij thuis eten. Ik wil je te eten geven. Eet zoveel je wilt.' Beoordeel hem niet op grond van wat hij zegt. Er steekt iets anders achter. Hij heeft motieven die hij niet bekendmaakt. Zijn woorden weerspiegelen niet hoe hij werkelijk in elkaar zit. Zijn hart laat zien hoe hij werkelijk in elkaar zit, en in dit geval komt dat niet overeen met zijn woorden.

Laat je niet misleiden door de woorden van een man als die een vrijgevigheid weerspiegelen die niet bij hem past, terwijl bekend is dat hij anders is. Besef dat een man niet altijd is zoals hij zich met zijn woorden voordoet. Hoe hij zich doorgaans gedraagt, laat zien wat er in zijn hart leeft. Dat is wat hij hier zegt.

Dan hebben we hoofdstuk 20 en vers 14. Ik weet niet zeker waarom we nu teruggaan. Gewoonlijk zet ik deze in oplopende volgorde. Hoofdstuk 20 en vers 14. Dit is grappig:

Het is slecht, het is slecht, zegt de koper, maar als hij weggaat, dan beroemt hij zich.

SPREUKEN 20:14

Dat gebeurt bijvoorbeeld wanneer je over iets afdingt. Op onze moderne markten doe je dat niet zo vaak, maar als je naar een vlooiemarkt, een rommelmarkt of Tijuana gaat, en daar worden dingen verkocht, dan zijn de verkopers erg flexibel met de prijs. Dus probeer je de prijs omlaag te krijgen, en zegt de koper: 'Dat ding is een stuk rommel,' omdat je er niet veel voor wilt betalen. Je wilt de ander ervan overtuigen dat je er niet veel waarde aan hecht. 'Het is niets,' zegt de koper. Maar zodra hij het mee naar huis neemt, schept hij op over de goede koop die hij heeft gedaan: 'Je moest eens zien wat ik voor deze prijs heb gekocht. Ik heb flink van die verkoper geprofiteerd.'

Hij zegt dat mensen die iets kopen, geneigd zijn het minder waarde toe te kennen. Maar zodra ze het in bezit hebben, of wanneer ze het trouwens verkopen, zien ze het als een geweldige koop, als iets van waarde. De waarde die je aan iets toekent, heeft er dus veel mee te maken of je het van iemand anders probeert te verwerven of niet. Als je het van iemand anders probeert te verwerven, wil je hem ervan overtuigen dat het niet iets van grote waarde is, zodat je er niet veel voor hoeft te betalen.

20

Geweten, paranoia en vleierij

Vóór hoofdstuk 29, vers 5, is er nog één die ik niet in de aantekeningen heb staan, maar ook dit is een goed voorbeeld van de menselijke natuur. Spreuken 28:1:

Goddelozen vluchten terwijl er geen vervolger is, maar een rechtvaardige is moedig als een jonge leeuw.

SPREUKEN 28:1

Dat heet paranoia. Je vlucht weg, maar in werkelijkheid zit niemand achter je aan. Bedenk wel: alleen omdat je paranoïde bent, wil dat nog niet zeggen dat ze niet werkelijk achter je aan zitten. Misschien zitten ze werkelijk achter je aan en ben je ook paranoïde. Maar als je vlucht terwijl niemand achter je aan zit, dan is dat paranoia. Hij zegt dat dit veroorzaakt wordt doordat je geweten niet zuiver is. Je bent een goddeloos mens. De goddeloze heeft geen zuiver geweten, dus hij zal altijd nerveus zijn. Hij leeft met het besef dat hem iets ergs zou moeten overkomen. Zelfs als dat niet onderweg is, kijkt hij altijd in de achteruitkijkspiegel, omdat hij harder rijdt dan toegestaan. Iemand met een geweten dat niet zuiver is, zal altijd een beetje paranoïde zijn.

Die rechtvaardige heeft een zuiver geweten, omdat hij niets verkeerd doet.

Er is niets wat hem kan intimideren. Hij weet dat hij in zijn recht staat. Hij heeft God aan zijn kant en dat weet hij. Dit is in wezen een observatie van hoe mensen zijn wanneer ze wel of geen zuiver geweten hebben over wat ze doen. Als ze goddeloos zijn, zullen ze voortdurend over hun schouder kijken, uit angst dat iemand achter hen aan zit.

Hoofdstuk 29, vers 5 zegt:

Een man die zijn naaste vleit, spreidt een net voor diens voetstappen.

SPREUKEN 29:5

Net als de gierigaard die zich gul tegenover je voordoet, wil hij iets van je. Hij zegt niet wat het is, maar ergens in zijn hart zit het wel. Je kunt dus maar beter daarnaar kijken in plaats van naar wat hij zegt, want hij zal proberen misbruik van je te maken. Iemand die je vleit, heeft iets in zijn schild. Hij spreidt een net voor je uit.

Nu is het mogelijk dit zo op te vatten dat vleierij zelf een valstrik is. Dat wil zeggen: de man is misschien niet van plan een valstrik voor je te zetten, maar door je te vleien lokt hij je erin, ook al is dat misschien niet zijn bedoeling. Je loopt het gevaar hoogmoedig te worden. Je loopt het gevaar in de valstrik van arrogantie terecht te komen, omdat je geveleid wordt. Maar ik denk dat hier wordt gezegd dat de man die je vleit, van plan is je te verstrikken in een of andere overeenkomst of in een of andere gunst die hij van je wil.

21

Gods kenmerkende voorzienigheid

Dan zijn er natuurlijk observaties van wat ik kenmerkende voorzienigheid zou noemen. Kenmerkende voorzienigheid betekent de manier waarop God gewoonlijk dingen doet, hoe Hij gewoonlijk op menselijk gedrag reageert, maar niet in elk afzonderlijk geval. Dit is kenmerkend, maar niet universeel. In hoofdstuk 12 bijvoorbeeld, in vers 2:

De goede verkrijgt de goedgunstigheid van de HEERE, maar een man vol listige plannen verklaart Hij schuldig.

SPREUKEN 12:2

Dat is daar waarschijnlijk wel universeel, omdat het niet echt over aardse voorspoed en dergelijke gaat. In het algemeen is het waar. De goede mens zal als gevolg daarvan Gods gunst genieten, en God zal de slechte mens uiteindelijk natuurlijk veroordelen. Maar sommige van deze uitspraken gaan meer over de aardse voorspoed die mensen in zulke gevallen ten deel valt.

In hoofdstuk 14, vers 34, staat:

Gerechtigheid verhoogt een volk, maar zonde is een schandvlek voor de natiën.

SPREUKEN 14:34

Dit zegt in wezen dat God je volk zal verheffen als je volk rechtvaardig is. Maar als een volk zondig is, zal dat volk beschaamd staan. Dit is over het algemeen waar. Er kunnen enkele uitzonderingen zijn. Het Romeinse Rijk heeft lang standgehouden zonder bijzonder rechtvaardig te zijn. Amerika, dat misschien naar verhouding rechtvaardiger was dan het Romeinse Rijk, bestaat nog niet zo lang en het ziet ernaar uit dat het nu misschien aan het afglijden is. Maar dat komt doordat ook wij ons van de gerechtigheid hebben afgekeerd. Over het algemeen zul je merken dat dit waar is: wanneer een volk God verlaat, gaat het naar de knoppen. Toch zal God een volk eren dat rechtvaardig is.

Maar er zijn ook volken die betrekkelijk rechtvaardig waren en zware tijden doormaakten. Ik weet niet of Sudan zoveel geleden heeft vanwege zijn grote goddeloosheid. Het zijn daar voornamelijk de christenen die vervolgd zijn. Je zult dit niet elke keer zien gebeuren, maar ik zou zeggen dat dit de kenmerkende manier is waarop je de voorzienigheid ziet werken.

22

Gulheid, zegen en bescherming van zwakken

Hoofdstuk 22, vers 9 zegt:

Wie gunnend is, die wordt gezegend, want hij geeft van zijn brood aan de armen.

SPREUKEN 22:9

Dat is een hebraïsme. Het betekent een gul persoon. Letterlijk staat er in het Hebreeuws ‘een goed oog’. In het Hebreeuwse taalgebruik betekent ‘goed oog’ gul. Een boos oog verwijst naar iemand die hebzuchtig is. Je zult merken dat het herhaaldelijk op die manier wordt gebruikt in de Psalmen, Spreuken en zelfs in het Nieuwe Testament. Jezus gebruikt de uitdrukking boos oog voor een hebzuchtig persoon. Wie dus een goed oog heeft, zal gezegend worden. Dat wil zeggen: als je gul bent, zal God je zegenen, want:

want hij deelt zijn brood met de armen.

Dat wil zeggen: de persoon met een gul oog geeft zijn brood aan de armen. Daarom zal hij gewoonlijk gezegend worden.

Sommige mensen geven hun brood aan de armen en worden toch slecht behandeld door het leven. In het volgende leven is er een zegen voor hen, maar ik weet niet zeker of Salomo daar zelfs maar aan denkt. Ik denk dat hij bedoelt dat je in het algemeen zult merken dat God een mens die gul is voorspoed zal geven en zal zegenen.

De aanhangers van de Woord-van-Geloofbeweging vatten zoets op als een belofte, als iets wat altijd geldt: geef gewoon, en er zal aan jou gegeven worden. Veel van deze wijsheidsspreuken worden ten onrechte aangezien voor beloften, terwijl het in wezen algemeenheden en waarnemingen zijn, en ze niet bedoeld zijn als beloften. Het zijn raadgevingen aan een zoon om voor een wijze levenswandel te kiezen.

Hoofdstuk 23, vers 10:

Verleg de aloude grensstenen niet en kom niet op de akkers van wezen,

SPREUKEN 23:10

Vroeger beschikten ze niet over geavanceerde landmeetmethoden voor eigendommen. Ze plaatsten een grenssteen op de hoeken van een akker om aan te geven van wie het land was. Soms ging een gewetenloze man er 's nachts op uit, wanneer zijn buurman sliep, en verplaatste hij de grenssteen. Niemand kon bewijzen dat die verplaatst was. Er bestonden geen registers van het district waarin stond waar die grenssteen hoorde te staan. De volgende dag wordt de man wakker en heeft hij een kleiner stuk land dan voorheen, omdat de grenssteen op een andere plek staat.

Hier wordt daarnaar verwezen:

Verplaats de oude grenspaal niet.

Dat zouden de grensstenen zijn die in de tijd van Jozua waren geplaatst om de grenzen van het grondbezit in Israël aan te geven. Met andere woorden: probeer het land van je buurman niet te stelen.

Dit soort dingen deden ze vaak bij weduwen en wezen, die geen man hadden die in de rechtszaal voor hen opkwam. Mensen maakten misbruik van hen. Ze erfden land, maar een buurman stal hun land door de grenssteen te verplaatsen.

Er staat:

want hun Verlosser is sterk, Híj zal hun rechtszaak met u voeren.

SPREUKEN 23:11

Als je probeert van de armen en de wezen te stelen of hen te onderdrukken, staat God aan hun kant en zal Hij Zich tegen je keren. Dit zijn kenmerkende werkingen van de voorzienigheid die Salomo ongetwijfeld had waargenomen. Ik denk niet dat dit van zijn kant slechts wensdenken is. Volgens mij had hij dit werkelijk in het echte leven zien gebeuren.

23

Natuurlijke gevolgen van wijze keuzes

Een andere categorie bestaat uit waarnemingen van oorzaak en gevolg. Dit zijn niet noodzakelijk werkingen van Gods voorzienigheid, hoewel je ze wel zo zou kunnen zien. Ze lijken meer op de natuurlijke gevolgen van handelingen.

Hoofdstuk 12, vers 24:

De hand van de vlijtigen zal heersen, maar bedrog leidt tot herendienst.

SPREUKEN 12:24

Dit komt niet noodzakelijk door een bijzondere ingreep van God, maar doordat ijver er doorgaans toe leidt dat iemand opklimt naar een machtspositie. Denk aan Jozef in het huis van Potifar, of zelfs in de gevangenis. Hij was een ijverig man en hij klom altijd op tot de hoogste positie. Uiteindelijk was hij altijd de voornaamste dienaar in het huis of de voornaamste gevangene in de gevangenis, en uiteindelijk de hoogste man in het koninkrijk. Een ijverig persoon krijgt doorgaans meer verantwoordelijkheid toevertrouwd en zal meestal opklimmen.

In hoofdstuk 13, vers 18:

Armoede en schande zijn er voor wie vermaning verwerpt, maar wie bestraffing in acht neemt, zal geëerd worden.

SPREUKEN 13:18

Niet in elk geval, maar in veel gevallen zul je, als je niet naar raad luistert, het pad van armoede en schande volgen, eenvoudigweg als het natuurlijke gevolg van je domme keuze.

In Spreuken 14:4:

Als er geen koeien zijn, blijft de kribbe schoon, maar door de kracht van de os is er een grote opbrengst.

SPREUKEN 14:4

Wat betekent dat? Waar geen runderen zijn, hoeft je de mest niet weg te scheppen. Waar geen runderen zijn, hoeft je niet uit te mesten. Je hoeft geen werk te doen om het rund te verzorgen, maar dan zul je ook niet profiteren van het werk dat het rund voor je doet.

In feite zegt hij dat als je in landbouwwerktuigen investeert, je die zult moeten onderhouden. Maar op de lange duur zal dat meer opleveren, omdat het rund veel meer werk kan doen dan jij en vele andere mensen samen. Het is beter om de investering te doen die inhoudt dat je de stal uitmest en over de kracht van het rund beschikt, dan te zeggen: „Ik wil niet voor een os zorgen”, en daardoor geen opbrengst te hebben. De juiste werktuigen voor de boerderij hebben, zal tot voorspoed leiden.

Nog een voorbeeld is hoofdstuk 29, vers 15 en 17:

De stok en de bestraffing geven wijsheid, maar een jongeman die aan zichzelf is overgelaten, maakt zijn moeder beschaamd.

SPREUKEN 29:15

Vers 17 zegt:

Breng uw zoon gehoorzaamheid bij, en hij zal u rust geven en uw ziel genoegens schenken.

SPREUKEN 29:17

Dat zal in elk geval waarschijnlijker zijn. Als je hem niet corrigeert, heeft Salomo gezien wat er met Adonia gebeurde. Hij werd nooit gecorrigeerd en uiteindelijk werd hij een opstandeling en stierf hij als opstandeling. Hij schonk de ziel van zijn vader geen vreugde.

Maar een kind dat discipline krijgt, zal doorgaans eerder het kind, of later de volwassene, worden dat je voor ogen hebt. Dit zijn in wezen waarnemingen van oorzaak en gevolg. Nogmaals, dit zijn geen in steen gebeitelde beloften die altijd zullen uitkomen. Maar als je wijs wilt zijn en je deze resultaten wilt, dan is dit de wijze manier om ze te bereiken. Als je dit niet doet, terwijl je dat resultaat wel wilt, ben je gewoon dom. Dat is in wezen wat hier wordt gezegd.

We hebben natuurlijk nog veel meer over Spreuken te zeggen. We hebben een grote hoeveelheid materiaal, maar we stoppen hier.

Om verder te lezen

Alle bijbelteksten die in deze lezing aan bod komen, in de volgorde waarin ze gebruikt zijn.

- 1 Korinthe 1:27
- Spreuken 1:1-4
- Spreuken 2:6
- Spreuken 15:17
- Spreuken 9:10
- Spreuken 1:7
- Spreuken 8:7-8
- Spreuken 21:30
- Spreuken 8:32-35
- Spreuken 3:13-15
- Spreuken 10:1
- Spreuken 16:16
- Mattheüs 7:24
- Mattheüs 7:26
- 1 Korinthe 1:30
- Spreuken 26:5
- Spreuken 11:15
- Spreuken 10:4
- Spreuken 22:6
- Jesaja 1:2

- 1 Koningen 4:33
- Spreuken 6:6-11
- Spreuken 24:30-34
- Spreuken 30:2
- Spreuken 30:24-28
- Spreuken 12:25
- Spreuken 13:12
- Spreuken 18:1
- Spreuken 23:6-7
- Spreuken 20:14
- Spreuken 28:1
- Spreuken 29:5
- Spreuken 12:2
- Spreuken 14:34
- Spreuken 22:9
- Spreuken 23:10
- Spreuken 23:11
- Spreuken 12:24
- Spreuken 13:18
- Spreuken 14:4
- Spreuken 29:15
- Spreuken 29:17

Lezing © Steve Gregg / The Narrow Path. Nederlandse vertaling © 2026 Vers voor Vers. De bijbeltekst in deze uitgave is ontleend aan de Bijbel in de Herziene Statenvertaling, © 2010/2016 Stichting HSV.